

Теоретико-методичні аспекти комунікативно орієнтованого навчання граматики іноземної мови студентів закладів вищої освіти

Кравець Світлана Федорівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
23.10.2023	Освіта/Педагогіка	811'373:378.4

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13983844>

Анотація. Статтю присвячено розгляду особливостей навчання граматики іноземної мови в контексті комунікативного підходу. Зокрема її метою є розкриття теоретичних і методичних аспектів комунікативного орієнтованого навчання граматики іноземної мови студентів закладів вищої освіти. У результаті дослідження обґрунтовано сутність комунікативного підходу до викладання іноземних мов загалом і граматики зокрема, визначено цільові пріоритети навчання граматичної системи іноземної мови в контексті його ключових положень, схарактеризовано особливості добору й презентації навчального іншомовного граматичного матеріалу. У підсумку дослідження аргументовано значущість та можливості реалізації комунікативного підходу до навчання граматики іноземної мови як передумови зміщення акцентів із традиційного заучування граматичних правил побудови висловлювання на пізнання граматичних явищ безпосередньо на прикладах і ситуаціях реальної чи наближеної до реальної комунікації, формування здатності до граматично правильного оформлення мовлення під час спілкування з урахуванням усіх його аспектів – соціальних, смислових, дискурсивних.

Ключові слова: вища освіта, лінгводидактика, викладання іноземної мови, комунікативний підхід, методика навчання граматики.

Theoretical and methodological aspects of communicatively oriented teaching of foreign language grammar for students of higher education institutions

Annotation. The article is devoted to the consideration of the peculiarities of learning the grammar of a foreign language in the context of the communicative approach. In particular, its purpose is to reveal the theoretical and methodological aspects of communicatively oriented teaching of foreign language grammar for students of higher education institutions. As a result of the research, the essence of the communicative approach to teaching foreign languages in general and grammar in particular is substantiated, the target priorities of learning the grammatical system of a foreign language in the context of its key provisions are determined,

---

¹ старший викладач кафедри іноземних мов гуманітарно-соціального спрямування, Національний університет «Львівська політехніка», ORCID: <https://0000-0001-7891-8258>

the peculiarities of the selection and presentation of educational foreign language grammatical material are characterized. The key ideas of the communicative approach in teaching the grammar of a foreign language require the orientation of the educational grammatical material to the natural use of the language in the process of communication without artificiality and contrived examples, its consideration on the basis of the relationship of the external structure, content and possible ways of implementation in a specific communicative situation, as well as formation of skills and abilities of practical application of grammatical phenomena, forms, constructions, etc. in various types and forms of communication. As a result of the study, the importance and possibilities of implementing a communicative approach to learning the grammar of a foreign language as a prerequisite for shifting the emphasis from the traditional memorization of grammatical rules of constructing utterances to the knowledge of grammatical phenomena directly on examples and situations of real or close to real communication, the formation of the ability to grammatically correct speaking taking into account all aspects communication – social, semantic, discursive.

Keyword: higher education, linguodidactics, foreign language teaching, communicative approach, methodology of grammar teaching.

Вступ

Інтенсивні глобалізаційні та інтеграційні процеси в теперішньому світі висувають якісно нові вимоги щодо навчання іноземних мов на усіх ланках системи освіти – від початкової до вищої школи – з метою оптимальної підготовки молодих поколінь до повноцінного життя й успішної професійної діяльності в сучасних умовах. Переконалим свідченням непересічної значущості опанування іноземними мовами є законодавче утвердження здатності до іншомовної комунікації як однієї з ключових компетентностей випускників закладів вищої освіти. Незаперечний факт про виняткову важливість вивчення іноземних мов у межах вищої освіти зумовлює посилену увагу до її ефективної організації з боку державних структур, суспільства, науково-педагогічної спільноти. У результаті сучасний стан навчання іноземних мов у закладах вищої освіти відображає активні пошуки шляхів підвищення його якості, неперервного оновлення відповідно до реалій сьогодення та перспектив майбутнього.

Методологічною основою модернізації теорії і практики навчання іноземних мов у закладах вищої освіти визначено передовсім комунікативний підхід, який орієнтує на освоєння усіх компонентів системи іноземної мови – фонетики, лексики, граматики – насамперед як засобів комунікації. У результаті студенти повинні усвідомити роль і значення кожного мовного знака – інтонаційної моделі, слова чи граматичної структури – в процесі спілкування та вміти конструктивно використовувати їх в різноманітних ситуаціях повсякденного чи професійного спілкування. Цей підхід передбачає відмову від традиційної практики пасивного заучування іншомовного матеріалу, а натомість актуалізує опору на активну мисленнєву і мовленнєву діяльність студентів в процесі вивчення іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема обґрунтування сутності і впровадження комунікативного підходу до навчання іноземних мов вже протягом десятиліть є об'єктом пильної уваги науковців України і зарубіжжя, що переконливо засвідчує ціла низка наукових студій, в яких досліджено її різноманітні аспекти, зокрема особливості комунікативно спрямованого навчання іноземних мов на різних ступенях шкільної освіти [2; 5; 7], організаційно-методичні аспекти комунікативно орієнтованого викладання іноземних мов [8; 9; 10], зарубіжний досвід реалізації комунікативного підходу до навчання іноземних мов [1; 4; 6] тощо. Втім, чимало питань щодо обґрунтування і застосування комунікативного підходу до навчання іноземних мов залишаються нерозв'язаними та потребують подальших досліджень. Так, докладнішого вивчення потребує, на наш погляд, проблема комунікативно орієнтованого навчання

граматики іноземної мови, що є найбільш стійким, історично викристалізованим компонентом її системи, представленим у сукупності відповідних форм, значень, категорій.

Формулювання мети статті. Мета статті – аналіз теоретичних і методичних аспектів комунікативно орієнтованого навчання граматики іноземної мови студентів закладів вищої освіти.

Результати

Історія методики навчання іноземних мов позначена неперервним оновленням теорій, концепцій, виникненням нових методів і технологій оволодіння ними. Особливе місце серед них займає комунікативний підхід, що виник в 70-х роках ХХ століття внаслідок усвідомлення важливості освоєння іноземної мови насамперед як засобу спілкування. У науковій літературі [3; 4] поява комунікативного підходу до навчання іноземних мов розглядається як реакція на недостатню ефективність традиційних моделей і методик їх опанування, основу яких складало механічне засвоєння елементів мовної системи, читання і переклад. Оволодіння іноземною мовою в рамках таких підходів відображало довготривалий, рутинний, одноманітний процес: читання тексту, переклад, заучування нових слів, переказ.

Водночас постановка нових завдань навчання іноземної мови, а саме формування здатності та готовності використовувати її як засіб спілкування і соціальної взаємодії, сприяли обґрунтуванню й утвердженню в теорії і практиці викладання іноземних мов комунікативного підходу, що відповідає окресленим цілям [8]. Цей підхід забезпечує можливість для освоєння іноземної мови як інструмента комунікації, тобто обміну інформацією в процесі соціальної взаємодії людей. Його суть – створення умов для формування здатності користуватися іноземною мовою у процесі спілкування в усіх його формах і видах.

В контексті цього підходу навчання іноземної мови має ґрунтуватися на врахуванні особливостей реальної комунікації, тобто в його основу має бути покладена модель реального спілкування, оскільки навіть вичерпних і ґрунтовних знань з граматики чи лексики іноземної мови недостатньо для її ефективного використання в цілях комунікації і вербальної взаємодії.

Як відомо, комунікація є складним багатоплановим процесом встановлення контактів і підтримки взаємодії між людьми, що передбачає обмін інформацією, сприйняття і розуміння інших [5]. Комунікація як вид діяльності характеризується низкою ознак, серед них:

- інтенціональність – наявність специфічних цілей і мотивів;
- результативність – відповідність намічених цілей і результатів;
- репрезентативність – суб'єктна презентація мовця;
- поліінформативність – багатоплановість мовленнєвої взаємодії тощо [7].

Враховуючи зазначене, комунікативний підхід до навчання іноземної мови орієнтує на освоєння її елементів як основи досягнення комунікативних цілей, набуття здатності їх використання у процесі спілкування. В межах цього підходу іноземна мова постає універсальним засобом комунікації, а її вивчення передбачає засвоєння системи мовних одиниць з усвідомленням їхніх функцій, тобто особливостей і можливостей використання в різноманітних ситуаціях спілкування.

Тож засадничими ідеями комунікативного підходу до навчання іноземних мов є:

- загальна мовленнєва спрямованість навчального процесу;
- відбір навчального іншомовного матеріалу з урахування його функціональних особливостей у процесі комунікації;
- комплексне освоєння мовних засобів (лексичних, граматичних тощо), необхідних для коректного формулювання і сприймання висловлювання;

- використання аутентичних матеріалів з типовими мовними формами;
- застосування специфічних завдань, що інтенсифікують процес комунікації і формування вмінь спілкування тощо [9].

Оскільки основною метою навчання іноземної мови в межах комунікативного підходу є її освоєння як засобу комунікації, то вивчення її граматики передбачає врахування низки факторів. Насамперед йдеться про соціальні фактори, що пов'язані із ролями суб'єктів спілкування. Так, висловлення прохання, згоди або незгоди залежні від таких соціальних якостей мовця, як ввічливість чи прямотинність. Наприклад, при відмові в проханні використання певної граматичної структури може залежати від ступеня знайомства мовців, їх ставлення один до одного і т. д. Наведемо для прикладу різні варіанти відмови від запрошення на вечерю англійською мовою: а) I'm sorry; I'd love to, but I won't be able to. I have to work; б) I can't. I've gotta work; в) How nice of you to ask! I'd be delighted, but unfortunately I have to work. Вибір кожного з наведених варіантів є соціально обумовленим. Перший з них підходить тільки для дружньої бесіди, в той час як останній – найбільш ввічливий і офіційний. Відтак здатність до відбору адекватного варіанту формується найбільш оптимально на прикладі реальних ситуацій спілкування, з неодмінним урахуванням соціального фактора.

Інша група факторів – смислових – корелюють зі значенням, оскільки граматичні структури переважно сприймаються зі значеннєвої перспективи. Наприклад, відмінності між кількісними характеристиками *few* та *a few* в наведених нижче реченнях мають семантичний характер: а) Mark has a few good books. б) Mark has few good books. Вибір граматичної форми в цьому випадку залежить не від того, кому вона адресована, а від оцінки повідомлення. Тож відмінність між цими формами закріплена не в соціальній сфері, а в сфері емотивного значення. У першому випадку інформація з позитивним підтекстом, а в другому – з негативним. Тому іншомовні граматичні явища найбільш ефективно засвоюються при акцентуванні уваги на морфологічних, лексичних і синтаксичних контрастах.

Третя група факторів – дискурсивних – акцентують увагу на таких параметрах, як послідовність введення нової інформації відносно вже відомої, елементи когезії тексту і т. д. Ці фактори впливають на вживання словосполучень і речень в дискурсі. Наприклад, прямий додаток в наведених нижче двох реченнях визначено тема-рематичними параметрами повідомлення: а) He gave the book to Elisabeth; б) He gave Elisabeth the book. У першому реченні акцентується адресат, у другому – подарований об'єкт. Здатність до врахування подібних нюансів розвивається винятково на конкретних, реальних комунікативних зразках.

Усі названі групи факторів тісно взаємодіють між собою та з структурою мови, у зв'язку з цим навчання граматики іноземної мови має ґрунтуватися на врахуванні взаємозв'язку граматичних явищ з усіма аспектами процесу спілкування – соціальними, смисловими, дискурсивними. Це сприятиме свідомому, а не формальному засвоєнню знань про граматичні структури іноземної мови, а також їх пізнанню в єдності форми і значення, оволодіння ними як засобами коректного вираження власних міркувань відповідно до ситуації спілкування.

Застосування комунікативного підходу до навчання граматики іноземної мови передбачає впровадження нових норм щодо відбору навчального матеріалу, організації навчального процесу, його матеріально-технічного забезпечення. Вимоги до процесу навчання граматики іноземної мови на основі комунікативного підходу можна узагальнити таким чином:

1) навчальний граматичний матеріал з іноземної мови має демонструвати природне використання мови в процесі комунікації без штучних ситуацій і надуманих прикладів;

2) в навчальному матеріалі з граматики іноземної мови потрібно чітко акцентувати формальні особливості, семантичні аспекти та функціональні можливості задля належного усвідомлення студентами їх зв'язку в певних контекстах;

3) навчальний граматичний матеріал з іноземної мови доцільно пред'являти в доступному обсязі та забезпечувати можливості для його опрацювання, осмислення і закріплення в нових контекстах;

4) вивченню нового навчального матеріалу з граматики іноземної мови має передувати повторення раніше засвоєного;

5) ефективна презентація і пояснення навчального граматичного матеріалу передбачає короткість, точність і простоту та чітке відображення специфіки граматичного явища в функційно-комунікативному контексті;

6) навчання граматики іноземної мови має передбачати формування здатності його коректного використання в різних видах спілкування.

Висновки

Вивчення граматики іноземної мови є невід'ємним складником процесу її освоєння, що передбачає формування системи граматичних знань, навичок, вмій, які забезпечують здатність до сприйняття і розуміння граматичного оформлення мовлення та граматично коректного оформлення висловлювань в усіх видах і формах комунікації. Запорукою досягнення таких цілей є реалізація комунікативного підходу до навчання граматики іноземної мови, що передбачає зміщення акцентів із традиційного заучування граматичних правил побудови висловлювання на пізнання граматичних явищ безпосередньо в процесі комунікації, формування здатності до граматично правильного оформлення мовлення під час спілкування з урахуванням усіх його аспектів – соціальних, смислових, дискурсивних.

Ключові ідеї комунікативного підходу у навчанні граматики іноземної мови вимагають спрямованості навчального граматичного матеріалу на природне використання мови в процесі спілкування без штучності і надуманості прикладів, його розгляд на основі взаємозв'язку зовнішньої структури, змістового наповнення і можливих способів реалізації в конкретній мовленнєвій ситуації, а також формування навичок та вмій практичного застосування граматичних явищ, форм, конструкцій тощо в різних видах і формах спілкування. Перспективи подальших досліджень в цьому напрямі вбачаємо в розробці та апробації комунікативно орієнтованих завдань для навчання граматики іноземної мови для студентів закладів вищої освіти різних спеціальностей та перевірки їх ефективності у формуванні їх іншомовної граматичної компетентності.

Список використаних джерел

1. Гапонова С. Сучасні методи викладання іноземних мов за рубежом. *Іноземні мови*. 1998. № 1. С. 24-31.
2. Коваленко О. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформацій іншомовної освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2003. № 2. С. 20-24.
3. Лучкевич В. Комунікативний підхід до навчання іноземної мови: історико-педагогічний дискурс. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10. С. 239-243.
4. Мартинова Р. Розвиток методики навчання іноземних мов у дослідженнях зарубіжних учених. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 4. С. 104-114.
5. Сторонська О. Інтерактивні та комунікативні процеси в навчання іноземної мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету*. 2015. № 43. С. 84-87.

6. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах / С. Ніколаєва [та ін.]. К.: Ленвіт, 2015. 444 с.
7. Littlewood W. *Communicative Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 108 p.
8. Pulatova K. Communicative approach in language teaching. *Journal of language and linguistics*. 2023. №6. P. 111-115.
9. Sarvara G. Principles and features of the communicative approach in teaching English. *Innovations in Technology and Science Education*. 2023. № 2. P. 1087-1096.
10. Shawaqfeh A., Jameel A., Al-adwan L., Khasawneh M. Interaction as a mechanism to enhance English language proficiency in the classroom. *Journal of Language Teaching and Research*. 2024. № 15. P. 229-234.